

Реформу українського кримінального законодавства, котра завершується прийняттям у 2001 році нового Кримінального кодексу України, можна означити як принциповий і реальний крок на шляху побудови демократії в нашій країні. Такий висновок можна зробити з огляду на чинний український кримінальний закон, положення якого, на відміну від КК України 1960 року, є не тільки більш досконалими й коректними, вони втілюють дух сучасної української правової думки, відзеркалюють її наукову потужність і дієсну здатність бути ефективним і повноцінним джерелом генерації ідей для формування сучасного законодавства про кримінальну відповідальність.

Разом із тим, чинний КК України не позбавлений і певних вад, про окремі з яких, що пов'язані із законодавчою неузгодженістю змісту деяких законодавчих приписів сучасного кримінального закону, піде мова нижче.

КОЛІЗІЇ ЧИННОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У разі призначення покарання, яке ... не застосовується

Першу з таких вад, урахувачи зміст ч. 3 ст. 61 КК України, створює не зовсім коректне, на нашу думку, законодавче формулювання тексту дис-позиції ч. 1 ст. 79 КК України. Проблема полягає в тому, що підходи, використані в ч. 1 ст. 79 для визначення підстав застосування щодо осіб, винних у вчиненні злочину, однієї з новел чинного КК України — інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років — у випадку, коли їм призначено покарання у вигляді, зокрема, обмеження волі, прямо протирічать приписам, зазначеним у ч. 3 ст. 61 КК України, котрі, по суті, є ключовими, вихідними нормативними орієнтирами стосовно інших статей українського кримінального закону. Дана проблема виглядає наступним чином. У ч. 1 ст. 79 КК України, зокрема, викладено: "У разі призначення покарання у виді обмеження волі... (виділення наше. — Я. Л.) вагітним жінкам або жінкам, які мають дітей віком до семи років..., суд може звільнити таких засуджених від відбування як основного, так і додаткового покарання...". Як бачимо, цією нормою законодавець передбачив можливість застосування вищезгаданого кримінально-правового інституту стосовно певної категорії осіб, що вчинили злочини, якщо таким особам призначено покарання, зокрема, у вигляді обмеження волі. Проте, це не узгоджується і, навіть більше, це суперечить правилу, сформульованому в ч. 3 ст. 61 КК України, відповідно до якого "обмеження волі не застосовується до... вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до чотирнадцяти років...". Ураховуючи, що статтею 61 КК України встановлено загальні підходи до розуміння змісту такого виду покарання, як обмеження волі, строків його призначення, а також випадків неможливості його застосування щодо певної категорії осіб, законодавчий припис, про який згадувалося вище, сформульований у ч. 1 ст. 79 КК України, не може бути використаний судом у його правозастосовній діяльності. За вказаних підстав правова норма — ч. 1 ст. 79 КК України — у зазначеній частині потребує законодавчого виправлення, а розглядуваний припис — скасування, як такий, що не відповідає закону, у нашому випадку — це ч. 3 ст. 61 КК України.

Обмеження волі щодо військовослужбовців?

Вадю чинного кримінального закону є і наявність у його тексті наступної колізії. Мова йде про

текстуальну неузгодженість окремих приписів ч. 3 ст. 61 і ч. 1 ст. 418 КК України 2001 року. Нами вже акцентувалася увага на тому, що в ч. 3 ст. 61 передбачено заборону застосування обмеження волі, як виду покарання, стосовно певної категорії громадян. До такої категорії законодавчо віднесено і військовослужбовців. Це, по суті, означає, що військовослужбовцям за вчинення злочинів не може бути призначено покарання у вигляді обмеження волі за жодних умов. Дане положення є за-

галним і вичерпним правилом, його дія, як відомо, має поширюватися на всі без винятку кримінально-правові норми чинного КК, яких зазначене положення стосується. Утім, у рамках українського Кримінального кодексу, на жаль, зустрічаються статті, юридичний зміст структурних елементів яких побудовано без урахування вищезначеного правила. Так, згідно з ч. 1 ст. 418 "порушення статутних правил вартової (вахтової) служби чи патрулювання, що спричинило тяжкі наслідки, для запобігання яким призначено дану варту (вахту) чи патрулювання, — карається обмеженням волі...". Даний вид покарання у рамках ч. 1 ст. 418 КК України є альтернативним, але, як видається, це не реабілітує його наявність у ній, оскільки можливість застосування обмеження волі, виходячи з ч. 3 ст. 61 КК України, виключається. Такий висновок впливає з того, що суб'єктом

може бути і на це вказується у літературі, лише військовослужбовець (Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Атіка, 2004. — С. 961.). А щодо військовослужбовців не може бути застосоване обмеження волі, як вид покарання. За таких підстав, текст ч. 1 ст. 418 КК України потребує виправлення, а законодавчо встановлений у рамках санкції ч. 1 ст. 418 КК України вид покарання — обмеження волі — скасування, як такий, що не відповідає закону — ч. 3 ст. 61 КК України.

Виправні роботи за порушення права на захист

За певних обставин, на нашу думку, колізія убачається й між окремими приписами ч. 2 ст. 57 та ч. 1 ст. 374 КК України. Проблема полягає в тому, що відповідно до ч. 1 ст. 374 КК України "недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інші грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на захист, вчинене особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором або суддею, — карається... виправними роботами (виділення наше. — Я. Л.)...". Разом із тим, згідно з ч. 2 ст. 57 КК України "виправні роботи не застосовуються до... військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, нотаріусів, суддів, прокурорів, адвокатів, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування". Як бачимо, суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 374 КК України, може бути лише особа, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором або суддею. Цей висновок прямо впливає з тексту згаданої норми. За таких підстав положення ч. 1 ст. 374 КК України частково суперечать припису, сформульованому в ч. 2 ст. 57 КК України, про який згадувалося вище. Виходить, однією нормою — ч. 1 ст. 374 — стосовно осіб (слідчого, прокурора, судді), що вчинили злочин, юридичний склад якого зафіксовано у статті, що має назву "Порушення права на захист", законодавчо передбачено як один з альтернативних видів покарань — виправні роботи, а іншою нормою — ч. 2 ст. 57 — передбачається заборона застосування виправних робіт, як виду покарання, стосовно певної категорії осіб, до числа якої входять, зокрема, працівники правоохоронних органів, слідчі, судді, прокурори. Що стосується слідчих, прокурорів, суддів, то тут, як уявляється, все зрозуміло: ці особи, як згадувалося, прямо визначені в ч. 2 ст. 57 КК України як такі, щодо яких не можуть бути застосовані виправні роботи. Що стосується працівників правоохоронних органів, то за умов провадження ними дізнання у кримінальних справах, вони також можуть бути визначені суб'єктами злочину, передбаченого ч. 1 ст. 374 КК України, якщо вчинять одне чи кілька діянь, описаних у диспозиції згаданої кримінально-правової норми. За таких умов припис про виправні роботи є колізійним щодо припису, сформульованому в ч. 2 ст. 57 КК України. Зрозуміло, що даний вид покарання є альтернативним, але, якщо до згаданої категорії осіб він не може бути застосований, то навіряд це є доцільною його наявність в такій редакції, котра зараз має місце. Вважаємо, у розглядуваній площині санкція ч. 1 ст. 374 КК України заслуговує виправлення.

На закінчення зазначимо, що наявність у чинному КК України колізій є підставою для висновку про його певну недосконалість, хоча ці колізії є скоріше винятком з правил, адже вони становлять більше ніж незначний відсоток від усієї кількості статей українського кримінального закону. Утім ними не можна нехтувати, залишаючи їх без належної уваги, бо це негативно впливає на загальний правозахисний потенціал КК України. Чинне кримінальне законодавство України має бути повноцінним, коректним і адекватним, а однією з головних умов цієї характеристики і є своєчасна ліквідація певного роду правових прогалин, до яких, зокрема, і належать колізії.

Ярослав ЛІЗОГУБ,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
Луганської академії
внутрішніх справ МВС
імені 10-річчя незалежності України